

Arxiu històric FUNDACIÓ JAUME BOFILL

An example of the National History of a Stateless European Nation: Catalonia

Albert Balcells

FEBRER 1990

FUNDACIÓ
Fundació
JAUME
Jaume
BOFILL
Bofill

AN EXAMPLE OF THE NATIONAL HISTORY OF A STATELESS EUROPEAN
NATION: CATALONIA

by Albert Balcells

Institut d'Estudis Catalans and the Autonomous University
of Barcelona, Department of Modern and Contemporary History

1) A CURRENT ISSUE IN THE CONTEXT OF EUROPE

Catalonia covers an area somewhat larger than Belgium and her population - six million inhabitants - is larger than that of Denmark, with five million. Catalonia has her own language, which today is suitable for all purposes in a modern culture, and a literature that began in the 13th century. She has enjoyed political autonomy since 1979, which is insufficient for the needs of her development as a nation and is much less than the autonomy of the states in a federal republic such as Germany or the United States. Nonetheless, it is the acknowledgement of her collective personality and a brake on the multiseccular action of the Spanish state against the identity of Catalonians as a people.

In the final years of the 20th century, the history of stateless European nationalities is not a curiosity but an important current issue. These national groups have repositied their rights and needs; they are not a residual phenomenon, as officialdom would have it, but a basic fact of collective identity that has survived the action of states endowed with much greater power than in any other time in the past. We need only observe what is happening in the USSR and Yugoslavia, and they are not in any way the only cases of European states with internal problems of discontented, subjugated nationalities.

Before getting into the central issue of this paper, some prior clarification is required. The Catalan reality is much broader than the politically recognized Catalonia located in the northeastern corner of the Iberian Peninsula. The Valencian Country, the Balearic Islands, Catalonia north of the Pyrenees (part of the French state since 1659) and the principality of Andorra make up the Catalan linguistic area, with a total of eleven million persons. In the 19th and 20th centuries, Majorca and the Valencian Country have shared with Catalonia the movement of affirmation of their own identity and the unity of the Catalan-speaking countries, known also as the Catalan Countries, although their national consciousness has been lower, or at least demonstrated less political force and will, than in Catalonia.

The Valencian Country and the Balearic Islands also enjoy political autonomy, but at present there is no political coordination among the three Catalan-speaking countries within the Spanish state. Such coordination was considered necessary in 1977 and is still based on the linguistic, cultural and historic community of which a large part of the intellectuals in the Catalan-speaking countries are still aware. The Catalan regions under French authority are undergoing a more advanced process of loss of their collective identity, and it remains to be seen whether European unity will arrive in time and be utilized to change this historical evolution.

The history of a stateless nation is the story of a nation with the state against her and thus provides a privileged area for studying the relationship between the nation and the state. In other words, between the legitimizing social basis for state power on the one hand and the state which purports to be national and attempts to absorb and negate the national minorities because, by their existence, they question the thesis of what a nation-state is. For the development of a nation, the relationship between culture and politics is not accidental but fundamental. It

guarantees the nexus between the exercise of power and its justification by the people. Exclusively political nationalism has no basis, but every cultural nation must become a political nation if it is to have a future. Without a national design, the culture of a stateless nation becomes a piece of folklore and an object of scholarly study. Therefore, exclusively political nations attempt to do away with the cultural nations they dominate, and the cultural nations fight for political power - which does not always entail independence, especially today when the sovereignty of states tends to be more and more limited.

Throughout European history there have been numerous cases in which becoming the loyal subject of a state has meant renouncing one's own nationality or, which is the same thing, accepting the official thesis that it is simply a region of the single nation with which the state is identified. These situations enable us to study the dialectics between state and nation, between the apparatus of political domination and the culturally and historically distinct society. Such a study questions the uniform image that states try to give of themselves because they need a legitimacy that is identified with a purported national social basis which is falsely unique.

It has been said that the successive and sometimes revolutionary change of social classes in political power plays an important role in the formation of a national society. But we have also seen the survival of empires (like the Russian) in spite of the revolutionary takeover by the classes in power. The relationship between state and nation is neither obvious nor simple.

2) AN OUTLINE OF THE EVOLUTION OF CATALONIAN HISTORY

2.1. ^{From} the Beginning until the Crisis in the Lower Middle Ages

Twelve centuries ago the embryo of what would later be

Catalonia consisted of the Hispanic Marche, frontier of the Frank monarchy south of the Pyrenees with Muslim Spain. The Catalonian counts, who in the 9th and 10th centuries depended on the Carolingian emperors, became independent and de facto sovereigns at the end of the 10th century. With the implantation of feudalism in the 11th century, the Counts of Barcelona achieved recognition of their pre-eminence from the other Catalonian counts, but did not take the title of king.

In the 12th century the dynastic union with the kingdom of Aragon guaranteed the independence of Catalonia from the king of France and that of Aragon from the annexionist ambitions of the king of Castile. This union permitted the coordination of the two neighbors against the Muslims. The peaceful dynastic union with Aragon did not dissolve but reinforced the Catalonian personality, and likewise the Aragonese. The first fruit was the Catalonian conquest of Lleida and Tortosa, Saracens up to then, so that Catalonia reached the borders of what would be her territory.

After the failure of the attempt by the king of Aragon and the count of Barcelona to extend their influence to Occitania, the following generation experienced the conquest and repopulation of the Balearic Islands and the kingdom of Valencia, joined to Catalonia from then on by the same language and culture. This expansion in the 13th century marked the beginning of Catalonia as a commercial, naval and military power, confronting the king of France and the Angevine kings of Naples for the possession of Sicily and soon clashing with Genoa over the Catalonian conquest of Sardinia.

Catalonia in the 11th to 15th centuries was a country with its own institutions and a member of the Catalan-Aragonese confederation. This denomination is useful, although anachronistic, since it is linked to the democratic, liberal building of certain modern states. The kingdom of Valencia,

conquered by the Catalonians and Aragonese and containing a numerous subjugated Muslim minority, became an autonomous kingdom, expanding the base of what had been up to then a simple dual monarchy.

Catalonia was under a feudal monarchy, converted to a limited monarchy by the Corts,* where the ecclesiastical hierarchy, the feudal nobility and the upper bourgeoisie were represented, which governed the cities that enjoyed municipal autonomy. At the head of all of them was Barcelona, with her great municipal power and enormous weight in Catalanian political life. Early in the 15th century, the standing committee of the Corts, the General Council (Diputació General) or Generalitat, was to govern the country during the turbulent interregnum when the new Castilian dynasty of the Trastamaras ascended to the throne. From then on the Generalitat became the most important political power after the king.

The long, profound European crisis in the second half of the 14th century and the first half of the 15th harshly affected the crown of Aragon, and particularly Catalonia, its most developed country. The demographic and economic regression was accompanied by a social and political crisis, during which the feudal nobility found its position threatened by the rebellion of the pagesos de remença (peasants linked to the land), who were determined to gain personal freedom and limitations on the feudal burdens borne by them. Alongside this, the urban patriciate was forced to confront the petty bourgeoisie, who sought effective participation in municipal power, thus touching off the struggle between two parties: la Biga and la Busca.**

* The Catalanian parliament.

** La Biga (literally, "the rafter") referring to the urban patriciate and la Busca (from buscar, to seek) referring to the petty bourgeoisie, who sought the power and wealth of the upper classes.

Catalonia wasted her remaining energy in a civil war between King John II and the Generalitat from 1462 to 1472, which paralleled the remences revolt. This latter event resulted in stopping the feudal reaction and putting an end to the serfs' attachment to the land. The search for outside allies on the part of the two sides in the Catalonian civil war explains the marriage between the heir to the throne, Ferdinand of Aragon, and Isabel of Castile, the basis of the dynastic union of the two crowns. But this event had a much wider significance.

2.2. Catalonia in the Empire of the Kings of Spain in the 16th and 17th Centuries

In the lengthy crisis of Catalan feudalism, with a nobility that began to come down to the level of the ordinary citizen and an upper bourgeoisie that was becoming more aristocratic, the dynastic union with Castile was a decisive step in the formation of a Hispanic feudal bloc under a feudal monarchy that tended toward absolutism. The break-up of the Communities of Castile under Charles I of Spain and V of Germany and the high Castilian nobility was followed by the suppression of the antifeudal, petty-bourgeoisie revolt of the Germanies in Valencia and Majorca, which was crushed with the intervention of Castilian nobility.

The noble alliances at the Hispanic level under the Austria monarchy, with its dominions scattered throughout Europe and an enormous, new colonial empire in America, brought about the division of the Catalonian feudal nobility. A small number took part in sharing out positions of authority in the empire and married into the Castilian-Andalusian high nobility. Another group remained on the margin in the provinces with limited income. The Catalan constitutional system fell into a state of sclerosis because meetings of the Corts were called less and less frequently by absent kings, and Catalonian society was undermined by brigandage in the early 17th century. But Catalonia preserved her independent institutional structure, had her own currency, customs duties

and taxation system, and Catalan was still the only official language, in spite of the decadence of Catalan literature and the prestige of Castilian literary models.

The Castilian monarchy and its tendency to reinforce its power at the expense of parliamentary limitations, which affected Catalonia, led to the Catalanian revolt of 1640 during the war between France and Spain, and her separation from Spain, which gave rise to a heavy-handed French protection that was soon found to be more absorbing than the Spanish. Finally, the Spanish king's troops recovered control of the country, but Catalonia lost a fifth of her territory and population to France in 1659.

The Catalan institutions were weakened by the failed war of separation, but survived the conflict. They were still useful for resisting but not for governing. It was a transient situation: the country would either have to go to a system of government like the Dutch or English, or to an absolute monarchy in the style of the French Bourbons. And that was what many Catalonians felt would happen when the grandson of Louis XIV, Philip of Anjou, became king of Spain. For this reason, in the European war known as the Spanish War of Succession, many Catalonians took sides with the candidate from the house of Austria against the Bourbon Philip V when the allied troops disembarked in Catalonia in 1705. Valencia, Aragon and Majorca did the same, but the first two countries were put down by the Spanish troops before Catalonia and Majorca.

But Catalonia was merely a pawn in the European chess game and was abandoned by England and Austria to the French and Spanish troops of Philip V, who abolished the Catalanian institutions in 1714 by right of conquest, thus initiating a gradual process of denationalization.

In fact, only a small number of nations in Europe between the 15th and 18th centuries had sufficient material

bases to become states, with sufficient taxation for paying a standing mercenary army. The others could only aspire to preserve their political status within the multinational monarchies that tended toward all-absorbing uniformity. The cases of independent Holland and Portugal constituting small states were exceptions.

2.3. Political Provinciali^{ciation} and Economic Growth in the 18th and 19th Centuries

In the 18th century the Catalan economy went from agricultural production and manufacturing for self-consumption to trading on larger markets. The trade network created in Spain for the sale of wine and liquor was utilized by the new cotton textile industries, and the Spanish colonies in America provided an important supplementary market. In spite of the disaster of the war against Napoleonic domination and the loss of the American markets, except for Cuba and Puerto Rico, the changeover to factory production took place and Catalonia in the 19th century gradually became a developed country within a Spain that, throughout the century, did not achieve the parameters of an industrial country.

The introduction of the liberal state favored industrialization, but centralization and uniformity were stronger than under the absolute monarchy of the 18th century. It appeared that the price that Catalonia had to pay for her economic progress was the loss of her identity. But the Spanish market was poor and unstable and the state a fragile one. Instead of the peaceful alternation of parties, military takeovers, and instead of changes of government, changes of constitution. Catalonia was the prominent stage for three civil wars - the Carlist wars against liberalism between 1833 and 1875.

All this explains the dissatisfaction of the Catalan industrial bourgeoisie, in spite of its subordinate integration into the constitutional monarchy system. At the

same time, the working class participated in the democratic, egalitarian, republican, federal ideology - i.e., contrary to centralism. The failure of the first Spanish republic, ^{in 1873} unable to transform Spain into a federal state where Catalonia could enjoy autonomy, was a frustrating experience which prepared the way for the birth of political Catalanism. At the same time, anarchistic collectivism began to filter into the working class, which had no stable organization nor labor legislation.

2.4. The Rebirth of Catalan Literature and the Catalanist Movement

Political nations have been cultural nations before, and in the 19th century Catalonia made her own language a modern literary language, while it remained the only language of the people. Late in the 18th century a number of Catalan scholars began to draft the basis of the economic, literary and political history of Catalonia, beginning in Medieval times. Objectively, they were performing a task that favored the recovery of the country's self-esteem and cultural identity, but they did it in the Castilian language.

The renunciation of the country's own language as a written language was a token of loyalty to the Spanish state. But, furthermore, it should not be forgotten that in a heavily illiterate society, the minority that writes and publishes its writings often tends to use a language that covers a wider area than the native tongue. The role played by Latin in the past was taken over by the standardized languages with the power of the state behind them, even though they were alien languages.

As the number of potential readers grew, the mother colloquial tongue could have become the current literary language again. But this was difficult because literacy was occurring in the official language of the state and not the local language. It was uncomfortable to write and

read a language with no modern literary models and, above all, with no unified spelling or standardization as in the Castilian. The spread of Catalan to prose literature therefore took place much later than in poetry.

The development of literature in the Catalan language by the end of the 19th century made standardization possible and even necessary, but this required the support of a minimum Catalanian political power and the teaching of Catalan, and in Catalan, in the schools, likewise impossible without political autonomy. It was necessary to wait until the first third of the 20th century to achieve this for too short a time. Nonetheless, the cultural creativity strengthened identity, which made possible and demanded the fight for self-government - not the reverse.

In the 19th century the Catalanians perhaps had a stronger feeling of being Catalanian than in the 20th century, but there was a lack of political will. Things changed in the passage from the 19th to the 20th century with the formation of the first Catalan political parties, independent of Spanish parties, to achieve political autonomy. At the same time, the Catalan fatherland was defined as a nation and not a region. Between 1901 and 1923, Catalanism was able to reduce the Spanish parties to a minority electoral position in Catalonia. Conservative Catalanism predominated in the first quarter of the 20th century, maintaining a strategy of the possibility of gradually attaining political autonomy.

But the Spanish state felt itself to be fragile and was thus inflexible with the Catalan demands. Spain had lost her last colonies - Cuba, Puerto Rico and the Philippines - when the other European states not only kept theirs but also conquered new ones. Spain took seventeen years to control the protectorate allotted her in Morocco. The Spanish colonial failure in the context of the era of imperialism which was to lead to two world wars meant that

Spanish nationalism developed not in external clashes with other states, but in the internal clash with the Basque and Catalan national movements. England could remain a leading power without Ireland. Russia could still be a leading power without Estonia, Latvia and Lithuania. But Catalonia was the "factory of Spain" and, although she represented only eleven per cent of the population of the Spanish state, Spanish nationalism saw, even in the demand for political autonomy, the danger of "dismemberment."

The Catalonian national movement under conservative domination and the workers' movement dominated by the anarcho-syndicalists neutralized each other between 1919 and 1923. On the other hand, the conviction that autonomy was impossible under the monarchy began to make Catalan nationalism more radical in the direction of independence which, nonetheless, was never more than the stand of a very small minority. But it had before it the example of the Irish and the Czechs after the First World War.

In 1923 General Primo de Rivera took advantage of the crisis of Catalanism, which lacked a gradual legal strategy toward autonomy, and the coinciding crisis of the workers' movement, demoralized by the terrorist spiral that discredited it. Primo de Rivera's dictatorship, backed by the king for six years, only served to reinforce Catalanism with its anti-Catalonian policy, which was only a very modest prelude to the policy that Franco would implement later following a three-year civil war.

2.5. Republic, Civil War and Revolution

With the fall of the dictatorship and the final crisis of the monarchic regime, radical Catalonian nationalism changed its desire for separation from the monarchy for autonomy within the Spanish republic, which it wanted to be federal. With the second republic in 1931, which was not federal either, came autonomy granted with severe re-

strictions. Dominance of the Catalanian national movement had gone from the conservatives to the republican Catalanist left, which was ready to dialogue with the workers' movement but, nonetheless, was frustrated by the renewed dominance of the latter by the anarchosyndicalists.

Five years after recovering the Generalitat, Catalanian society passed through one of the most difficult tests of its history: the civil war and the social revolution of 1936-1939. The military takeover was overcome in the streets of Barcelona by the police and militant workers, but the Generalitat was overwhelmed and greatly weakened following its victory over the attempted coup against autonomy and the Republic.

At the same time as the collectivization of many companies by the syndicalists was taking place and it was necessary to improvise a wartime industry and an army, there was uncontrolled, indiscriminate repression that demoralized the rear guard and discredited the Generalitat, although the latter did everything possible to regain control of the situation. The anarchosyndicalists were included in a Catalan coalition government, which fell into crisis before the fratricidal clash that took place in Barcelona early in May 1937. This event led to the restriction of Catalanian autonomy by the government of the Republic.

Hungry, terrorized by bombardments, her youth decimated at the fronts, Catalonia was occupied early in 1939. Thankful at recovering ownership of its property, the Catalanian middle class, with few exceptions, abandoned all its Catalanist projects.

2.6. From the Francoist Repression to the Present

Catalonia not only lost her political autonomy but was subjected to implacable repression. Never so much as then did it seem that all signs of the country's identity would

disappear. The Nazi-Facist defeat in the Second World War relieved some of the harshness of the repression and the publication of books in Catalan was tolerated to some extent. The slow extinction of the language seemed to be ensured since it was still proscribed in schools, the radio, the daily press and, later, television.

The Francoist anti-Catalonian policy was favored by the arrival of a large mass of immigrants from the rest of Spain to Catalonia, which was concentrated in suburban municipalities. Here the immigrants and their children, as opposed to what had been the case until the mid 20th century, did not hear Catalan spoken at work and on the street, and felt its presence even less as a public and cultural language. Catalonia did not come through thirty-six years of the Francoist regime unscathed.

The worker and student opposition grew steadily from the mid sixties. In the final years of the Francoist dictatorship and throughout the transition to a parliamentary monarchy, Catalanian national awareness accelerated. The solid victory of the autonomist parties in Catalonia in the first free elections in 1977 forced the central power to re-establish the Generalitat and led to the statute of 1979 which, ten years later, many feel should be revised and expanded as a result of its restrictive interpretation by successive Spanish governments irrespective of the party governing the State.

Nonetheless, Catalan has once again become a language as official in Catalonia as the Castilian or Spanish tongue. There are two television stations broadcasting in Catalan. Means are now available to stop the denationalization process. Separatist terrorism did not thrive in Catalonia as in Euskadi. Since 1987 the Catalan economy has begun to emerge from the long, harsh crisis suffered throughout the seventies. In 1983 the unemployment rate in Catalonia was 22% - higher than the Spanish rate of 17%; but in 1989

it was down to 11% and was lower in Catalonia than in the rest of Spain, where it was 16%.

3. THE GENERAL EVOLUTION OF THE HISTORY OF CATALONIA AS A NATION

3.1. Spanish Patriotic History and Catalanian National History

The patriotic history of states, as materialized in the school books, is characterized by an implicit predestination which is used to justify the configuration of the current state. From the outset, it rules out methodic doubt. It asks few questions and purports to give many answers, guided by apriorisms that take priority over any confrontation with the results of research. In this type of historiography the path of history is explained in itself. The historical problems of a society tend to be described on the basis of external political factors.

It is very difficult for the history of a stateless nationality not to show similar characteristics, since it must be written in contraposition to the state patriotic history, although it presents a greater critical capacity because it questions the state nationalist history, which has attempted to ignore the existence of subordinate nationalities and their differing point of view of the historical trajectory as contemplated from the center of political power.

The national history of Catalonia nevertheless attained noteworthy rigor and quality, not only in research but also in its synthesis. The best representation is the Història de Catalunya by Ferran Soldevila, published in 1934 and 1935. In spite of everything, after the 1936-39 civil war a new look was taken at the way in which the national history of Catalonia had been written until then.

That historiography lacked a theory on the formation of the modern state in order to be able to situate national history in critical terms beyond the mere national oppression of the Catalonians by Spain. Neither was there adequate representation of the social classes, although prior to the Civil War historians intuited the importance of the dialectics between Catalanian society and the Spanish state and the role of internal contradictions in Catalanian society.

Moreover, the preferred field of that national history of Catalonia was the Middle Ages, with very little attention paid to the 19th and 20th centuries. This was not only because Catalonia was born as a nation in the Middle Ages and had been a Mediterranean power. The underlying thesis was that the Catalonians were, at bottom, the same as they had been and were able to become so again in a circular conception of the future. The past justified the present aspirations and was a mirror reflecting the present. This was a point of view predisposed to anachronisms. For example, the concept of national sovereignty, as foreign to the Catalonians of the final Medieval centuries as to other Europeans, was projected to the past.

3.2. A New View of the History of Catalonia in the Fifties

The new foundation for national history was outlined by Jaume Vicens Vives. It was based on a new representation of the social classes and an effort to describe the history of Catalonia in terms of articulation with the modern state. The history of Catalonia in the 19th century was assumed and that of the 20th prepared. The causes and evolution of events were interpreted more in terms of internal contradictions rather than mere dialectics between Catalonia and Spain. Historical events, the main basis for the prior national history of Catalonia, were minimized in the face of the impact of the social and economic situation. The history of Catalonia was to be more scientific and therefore sought political neutrality, which led it to minimize the

issue of power relations and sovereignty. This entailed a certain implicit denationalization. At the same time, priority was given to economic history over political history.

3.3. Historical Materialism and Catalanian History

The hegemonic penetration of historical materialism into Catalanian historiography throughout the sixties did not resolve the issue. In spite of all the efforts to escape from economism, there has been a tendency to reduce the nation to a study of the market and the middle class. The historian Pierre Vilar did not hesitate to leave the exclusive ideological main role in Catalonia as a nation to the dominant Catalanian classes because of their situation as frustrated classes in their design for a Spanish state accommodated to the needs of an industrial society like the Catalanian. The failure of the Catalan desire for reformist intervention in Spain was presented as the primary factor in the origin of Catalanian nationalism, without according due importance to the desire of the Catalan people to resist the process of assimilation, develop a collective identity and make the country progress without depending on norms dictated from the outside. Behind this interpretation of the genesis of political Catalanism there appeared to be an implicit hypothesis for the future: In an industrialized Spain with a democratized state and a few Catalanian ministers in the Spanish government, Catalanism would lose its bases. It is obvious, however, that this has not happened.

The insufficiencies and stagnation of Marxist thinking about the nation, the purely strategic nature of Marxist analyses of the national reality and the tendency to attribute to it an extrinsic role in the play of revolutionary dynamism became more evident as the weight of Marxism as a total, complete explanation of history began to slacken in the Catalan university community. Moreover, when the interest in emancipation of the nation itself or that of

another was subordinated to the triumph of socialism or the working class, and when at the same time the weakness of the theoretical foundations of Catalan nationalism were denounced, it was apparently assumed that the concepts of socialism, working class and workers' movement were unequivocal, when actually they are as problematic and raise as many questions as the concept of the nation in the terrain of current, concrete phenomena.

3.4. Towards a Social and National History

Some people felt at a given time that one possible way out was the negation of both Catalanian nationalist history and Spanish nationalist history. But no affirmation came out of the double negation. The demythologizing of Catalanian patriotic history has been accompanied up until now by the inability to construct a national history of Catalonia on new foundations.

In spite of its appearance as unmasking, the neutrality of antinationalist history is impossible. It takes aim primarily against Catalan nationalism and only secondarily against Spanish state nationalism, which has been redressed and is the dominant one. Criticism of the latter is innocuous and criticism of Catalan nationalism is the only effective kind, particularly because Spanish nationalism has no need to make itself explicit. It can remain implicit and covert, since it possesses the powerful validity given it by the legal and administrative structure of the Spanish state. On the other hand, the Catalanian national will, situated under the assimilating action of the Spanish state and lacking its own state apparatus, needs reiterated explicit affirmation to survive, and thus can be easily presented as the only existing nationalism.

There is no way to write a non-national history. The national framework is always present in the work of the historian of modern European societies. It is impossible to

write a nationally neutral history of Catalonia because it is either a history of Catalonia as a nation or it is a history of Catalonia as a Spanish province and therefore part of Spain's national history. Obviously, a national history of Catalonia must take into account this history of the Spanish state, but it is not yet possible to write the national history of Catalonia without a theory of the state, not abstract but historical and focused on the Spanish state. Moreover, national history is valid as comparative history, and the European and worldwide framework is indispensable to describe the history of Catalonia.

But all of this does not let us evade the point that it is always national history. When studying an issue from the past of Catalonia, if this is not done within the framework of Catalanian national history, the result is a national history of Spain with Catalonia as a province, negated as a nation. A false way out of this lies in considering national and social history as different and opposing, when they are two dimensions of the same object. Because if it is not correct to work with the concept of a people, a nationality or a nation as if it were a uniform whole with no breaks, it is likewise incorrect to work with the concept of class as a sociological category isolated from the social whole and outside a system of historical relations, i.e., a cultural framework and a political framework where the national issue is basic.

In Catalonia between 1960 and 1977, historians played an extraordinarily relevant social role. Contemporary history, the history of the ~~19~~th century and, above all, the first third of the 20th century, appeared as vital knowledge for the recovery of democracy and autonomy, like a recent past to claim and from which lessons could be drawn. Economists, sociologists and political scientists also decided to become historians, which contributed to the interdisciplinary renewal of historiography. In the midst of this historiographic boom, however, the study of certain issues

was sometimes undertaken for the benefit of certain political options.

The demand for historiography began to fall when the public felt it had a minimal knowledge and, with the difficult transition to a parliamentary monarchy, everyday political practice showed itself to be more attractive, in spite of the loss of the Utopian aspect that had accompanied the anti-Francoist fight, backed by leftist popular-front historiography. Economists, political scientists and sociologists once again looked only at the present and the historian was no longer considered a substitute for the diviner of old.

The irreversible benefits of that period were methodological concerns with analysis and the interpretations of the social bases for political and economic behavior and for cultural creation and re-creation. To the extent that historical synthesis is part of the people's political culture, the historian cannot but contribute directly to the national history of his country, but he must not renounce a critical perspective. Catalonia needs a national history with a new social foundation: a history both social and national.

4. THE EUROPEAN FRAMEWORK OF THE HISTORY OF CATALONIA

The Catalanian contribution to the building of Europe must be a stimulus for this renewal. At the moment, however, we find ourselves in a Europe of states rather than a Europe of peoples, be they nations or regions. The states' loss of sovereignty to the European Community authorities has not entailed the intervention of political regions in the general European destinies in terms of the future of these same peoples. The Europe of political regions, where Catalonia would have her role, remains to be created.

Direct contact with Europe and European unity itself

have been for many years in the Catalonian national movement a factor of renewal and emancipation, a basic support to escape from the process of absorption by the Spanish state. The loss of European cultural creativity now has an influence on Catalonia that has stopped the process of denationalization, but she must go into a more difficult creative stage if she wishes to continue existing as such.

The stateless nations are marginalized in the European Community, which today finds itself taking a new look at its content, its position in the world and its design for the future. The stateless nations have no political channels to defend their identity within Europe. But Europe herself is suffering a crisis of cultural identity. A syncretic European culture is now taking shape, derived basically from North American mass culture and carried by the mass media which, among other things, has a destructive effect on national cultures, more serious on those that have no state support. In the eyes of Europeans, the genuine cultural forms of the different European countries look exotic while jazz and rock look universal.

The nation-state is undergoing a structural crisis, but for the moment there is nothing to replace it as a basis for the nationalization of the individuals who thus become citizens. The mythologizing of the nation by the state has become the way to ensure the identification of the citizens with the state as nationals, and this process has provided a minimum of social cohesion and a certain rationalization of social and political action. Formal democracy is based on the nation-state and no alternative framework to replace it as it declines has yet appeared.

The road toward European unity cannot disregard the problem of collective identity. The solution, although it may seem Utopian today, lies in the dissolution of the conventional nation-states and the reconstruction of the historical national areas, with language as their mainstay.

Otherwise, the future of the civic values created by Europe will be highly problematic and the only thing remaining will be a common market governed by the transnationals and a European bureaucracy with no democratic parliamentary control. Europe no longer leads the world. The re-articulation of Europe would mean giving priority to the cultural values of territorial communities with their own languages, irrespective of their size, over the expansionist, domineering values characteristic of nation-states.

Only as a normal nation can Catalonia contribute to the difficult building of Europe, which has need of all types of contributions. The history of Europe should not be merely the comparative history of states and their relations, or a social history making an abstraction of states and national problems, but the comparative history of all her nations and peoples, whether or not they are states. The latter, more than the old state apparatuses, are the most interesting part of a united Europe, which is yet to be defined.

Catalunya i Europa

Un exemple d'història nacional d'una nació europea sense estat: Catalunya

Albert Balcells

Aquest és el text de la comunicació presentada per Albert Balcells al Simposi de la Fundació Nobel, celebrat el setembre d'enguany i dedicat a les concepcions de la història nacional.

Aquest esforç per a explicar en poques paraules a uns historiadors dels quatre continents, sovint desconixedors de la nostra realitat, la trajectòria de la nació catalana i l'evolució de les concepcions de la història nacional a casa nostra, creiem que té interès, en tant que síntesi, per als docents en general i no únicament per als professors d'història. Per aquest motiu la reproduïm aquí. Però, també, perquè enllaça amb diverses preocupacions que el Col·legi ha mostrat manta vegades. La primera és la història de Catalunya i la necessitat de la seva inclusió en els plans d'estudi de secundària. La segona, les ciències socials, el seu tractament i la seva dimensió nacional. La tercera, la convicció de la importància que té aprofundir les relacions i els intercanvis europeus i internacionals, però sense renunciar a allò que ens és propi i específic. Que la història nacional de Catalunya sigui present a un simposi internacional de la Fundació Nobel, on dialogaren historiadors de Finlàndia, Suècia, Polònia, Alemanya, Anglaterra, URSS, EEUU, Japó, l'Índia i Nigèria és, sens dubte, un fet rellevant per a la projecció exterior de la nostra cultura.

1. ACTUALITAT DEL TEMA EN EL CONTEXT D'EUROPA

Catalunya té una extensió geogràfica una mica més gran que la de Bèlgica i una xifra de població —sis milions d'habitants— superior a la de Dinamarca, que en té cinc milions. Catalunya té una llengua pròpia amb una literatura que comença al segle XIII i que avui és apta per a totes les utilitzacions d'una cultura moderna. Des del 1979 compta amb una autonomia política, que resulta insuficient per a les necessitats del seu desenvolupament com a nació i és molt inferior a l'autonomia dels estats membres d'una república federal com l'alemanya o la nordamericana, però representa el reconeixement de la seva personalitat col·lectiva i un fre per a l'acció multiseccular de l'Estat espanyol contra la identitat dels catalans com a poble.

A les darreries del segle XX la història de les nacionalitats europees sense estat no és una curiosi-

tat sinó un tema de gran actualitat. Aquestes nacionalitats han replantejat els seus drets i necessitats. No són un fenomen residual, com oficialment es volia fer creure, sinó un fet bàsic d'identitat col·lectiva, que ha sobreviscut a l'acció d'estats dotats amb un poder molt superior al de qualsevol altra època anterior. Només cal observar el que passa a l'URSS i a Iugoslàvia, sense que constitueixin ni molt menys els únics casos d'estats europeus amb problemes, al seu interior, de nacionalitats sotmeses i descontentes.

Abans de parlar del tema central d'aquesta ponència resulta imprescindible un aclariment previ. El fet català és més ample que la Catalunya reconeguda políticament i situada a l'extrem nordoriental de la Península Ibèrica, ja que el País Valencià, les Illes Balears, la Catalunya al nord dels Pirineus, pertanyent a l'estat francès des del 1659, i el principat d'Andorra, formen l'àmbit lingüístic català amb onze

milions de persones en total. En el transcurs dels segles XIX i XX, Mallorca i el País Valencià han compartit amb Catalunya el moviment d'afirmació de la pròpia identitat i d'unitat dels països de parla catalana, també denominats Països Catalans, però amb un grau inferior de consciència nacional o, com a mínim, amb menor força i voluntat polítiques que Catalunya.

El País Valencià i les Balears tenen també una autonomia política. Però entre els tres països de parla catalana dins l'Estat espanyol no existeix avui coordinació política, una coordinació que es considerava necessària el 1977 i que segueix tenint com a base la comunitat lingüística, cultural i històrica de la qual en continua sent conscient bona part de la intel·lectualitat dels països de parla catalana. Les comarques catalanes sota domini francès pateixen un procés de pèrdua d'identitat col·lectiva més avançat i caldrà veure si la unitat europea arriba a temps i és aprofita-

tada per a modificar aquesta evolució.

La història d'una nació sense estat és la història d'una nació amb l'estat en contra d'ella. Per això ofereix un àmbit privilegiat per a estudiar la relació entre el fet nacional i l'estat o, dit amb altres paraules, entre la base social legitimadora del poder estatal, d'una banda, i l'estat que es pretén nacional i vol absorbir i negar les nacionalitats minoritàries perquè qüestionen amb la seva existència la tesi de què és una nació-estat, per l'altra. Per al desenvolupament d'una nació, la relació entre cultura i política no és accidental sinó fonamental. Garanteix el nexa entre l'exercici del poder i la seva justificació popular. Un nacionalisme exclusivament polític està mancat de base, però tota nació cultural ha d'esdevenir nació política si vol tenir un projecte de futur. Sense un projecte nacional la cultura de les nacions sense estat esdevé una particularitat floklòrica i un objecte d'estudi erudit. Per tot això, les nacions ex-

clusivament polítiques intenten acabar amb les nacions culturals que dominen i les nacions culturals pugnen per tenir un poder polític, que no sempre passa necessàriament per la independència, sobretot avui quan la sobirania dels estats tendeix a estar cada vegada més limitada.

Han estat prou nombrosos a la història d'Europa els casos en què, si es vol esdevenir súbdit lleial de l'estat, cal renunciar a la pròpia nacionalitat o, el que és igual, acceptar la tesi oficial de què es tracta únicament d'una regió de l'única nació amb la qual s'identifica l'estat. Aquestes situacions permeten estudiar la dialèctica entre estat i nació, entre aparell de dominació política i societat culturalment i històricament distinta. El seu estudi qüestiona la imatge uniforme que d'ells mateixos volen donar estats que necessiten una legitimitat que s'identifica amb una base social nacional que pretenen que és falsament única.

S'ha dit que el rellevament successiu i, de vegades, revolucionari, de les classes socials en el poder polític juga un paper important en la formació d'una societat nacional. Però també s'ha vist la supervivència d'imperis (com el rus) malgrat el rellevament revolucionari de les classes en el poder, encara que les nacions sotmeses sobrevisquin a l'acció de l'estat totalitari.

2. UNA INTRODUCCIÓ A L'EVOLUCIÓ DE LA HISTÒRIA DE CATALUNYA

2.1. Dels inicis a la crisi de la baixa edat mitjana.

Fa dotze segles, l'embrió del que més tard seria Catalunya consistia en la Marca Hispànica, frontera de la monarquia franca al sud dels Piri-

neus amb l'Espanya musulmana. Els comtes catalans, que en els segles IX i X depenien dels emperadors carolingis, van esdevenir independents i sobirans de fet a la fi del segle X. Amb la implantació del feudalisme en el segle XI, els comtes de Barcelona aconseguiren el reconeixement de la seva preeminència per part dels altres comtes catalans, sense adoptar el títol de reis.

Al segle XII, la unió dinàstica amb el regne d'Aragó garanti la independència de Catalunya envers el rei de França i la d'Aragó envers les ambicions anexionistes del rei de Castella. Aquesta unió permeté la coordinació dels dos veïns contra els musulmans. La unió pacífica i dinàstica amb l'Aragó no dissolgué, sinó que reforçà la personalitat catalana, igual que l'aragonesa. El primer fruit fou la conquesta catalana de Lleida i Tortosa, fins aleshores sarraïnes, de manera que Catalunya prenia els límits del que seria el seu territori.

Després del fracàs en l'intent d'estendre a Occitània la influència del rei d'Aragó i comte de Barcelona, la generació següent va viure la conquesta i repoblació de les Illes Balears i del regne de València, units a Catalunya des d'aleshores per la mateixa llengua i cultura. Aquesta expansió en el segle XIII suposà l'inici de la conversió de Catalunya en una potència alhora mercantil, naval i militar, que s'enfrontà amb el rei de França i els reis angevins de Nàpols per la possessió de Sicília i aviat topà amb Gènova a causa de la conquesta catalana de Sardenya.

Catalunya va ser entre els segles XI i XV un país amb institucions pròpies, integrat en la confederació catalano-aragonesa. Aquesta denominació és útil, encara que anacrònica, ja que va lligada a la construcció liberal i democràtica d'alguns estats moderns. El regne de Valèn-

cia, en tant que conquerit per catalans i aragonesos i amb una nombrosa minoria musulmana sotmesa, esdevingué un regne autònom, ampliant la base del que abans havia estat només una monarquia dual.

Catalunya estava sota una monarquia feudal, esdevinguda una monarquia limitada per les Corts, on eren representades la jerarquia eclesiàstica, la noblesa feudal, i l'alta burgesia que regia les ciutats dotades d'autonomia municipal; al davant de totes elles hi havia Barcelona, amb el seu gran poder municipal i amb un pes enorme en la vida política catalana. A principis del segle XV la comissió permanent de les Corts, la Diputació del General o Generalitat, va haver de regir el país durant el turbulent interregne en el que s'entronitzà la nova dinastia castellana dels Trastamara. La Generalitat esdevingué, a partir d'aleshores, el poder polític més important després del rei.

La fonda i llarga crisi europea de la segona meitat del segle XIV i primera meitat del segle XV afectà molt durament la Corona d'Aragó i singularment Catalunya, el seu país més desenvolupat. La regressió demogràfica i econòmica anà acompanyada d'una crisi social i política, en el transcurs de la qual la noblesa feudal va veure amenaçada la seva posició per la rebel·lia dels pagesos de remença —campesols lligats a la terra—, decidits a aconseguir la llibertat personal i la limitació de les càrregues feudals. Paral·lelament el patriciat urbà va haver d'enfrontar-se amb la petita burgesia que volia participar de forma afectiva en el poder municipal, començant així la lluita entre dos partits: la Biga i la Busca.

Catalunya malgastà les seves darreres energies en una guerra civil entre el rei Joan II i la Generalitat, de 1462 a 1472, paral·lelament a la revolta dels pagesos de re-

mença que, més tard, aconseguiren posar fre a la reacció feudal i acabar amb l'adscripció a la terra. La recerca d'aliats exteriors per part dels dos bàndols en la guerra civil catalana explica el matrimoni entre l'hereu al tron, Ferran d'Aragó i Isabel de Castella, base de la unió dinàstica de les dues Corones, però aquest fet té una significació més ampla.

2.3. Catalunya dins l'imperi dels reis d'Espanya en els segles XVI i XVII

En la llarga crisi del feudalisme català, amb una noblesa que començava a fer-se ciutadana i una alta burgesia que s'aristocratitzava, la unió dinàstica amb Castella va ser un pas decisiu en la formació d'un bloc feudal hispànic sota una monarquia feudal que tendia a l'absolutisme. La desfeta de les Comunitats de Castella davant Carles I d'Espanya i V d'Alemanya i de l'alta noblesa castellana, fou seguida per la desfeta de la revolta petitburguesa i antifeudal de les Germanies a València i Mallorca, revolta esclafada amb la intervenció castellana.

Les aliances nobiliàries a nivell hispànic sota la monarquia dels Austries, amb dominis escampats per Europa i un enorme i nou imperi colonial a Amèrica, significà la divisió de la noblesa feudal catalana. Un petit sector participava en el repartiment de càrrecs de l'imperi i s'emparentava amb l'alta noblesa castellano-andalusa. Un altre sector restà marginat i provincial, amb rendes limitades. El sistema constitucional català va caure en l'esclerosi perquè les Corts foren convocades, cada vegada menys, per uns reis absents. La societat catalana es trobava corcada pel bandolerisme a començaments del segle XVII. Però Catalunya conservava la seva estructura institucional independent, tenia moneda, duanes i

sistema fiscal propis i el català seguia sent l'única llengua oficial, tot i la decadència de la literatura en llengua catalana i del prestigi dels models literaris castellans.

La castellanització de la monarquia i la seva tendència a reforçar els seus poders a costa de les limitacions parlamentàries amb què toparia a Catalunya, conduí en plena guerra franco-espanyola, a la revolta catalana de 1640 i a la separació d'Espanya, que donà pas a la feixuga protecció francesa, aviat patida com a més absorbent que l'espanyola. Finalment, les tropes del rei d'Espanya recuperaren el domini sobre el país, però Catalunya perdé la cinquena part des seu territori i de la seva població en benefici de França el 1659.

Les institucions catalanes sortiren afeblides de la fracassada guerra de separació, però sobrevisqueren al conflicte. Encara servien per a resistir, però no per a governar. Era una situació transitòria: o s'anava a un sistema de govern com l'holandès i l'anglès o a una monarquia absoluta a l'estil borbònic fran-

Aproximació a l'Espanya dels Llengües

ces. I això és el que molts catalans consideraren que anava a passar quan el net de Lluís XIV, Felip d'Anjou, esdevingué rei d'Espanya. Per això en aquella guerra europea que es denominà guerra de Successió espanyola, molts catalans prengueren, el 1705, partit pel candidat de la Casa d'Àustria contra Felip V de Borbó quan les tropes aliades desembarcaren a Catalunya, València, Aragó i Mallorca feren el mateix, però els dos primers països foren sotmesos abans que Catalunya i Mallorca per les tropes espanyoles.

Catalunya, però, era només un peó en el joc d'escacs europeu i fou abandonada per Anglaterra i Àustria a les tropes hispano-franceses de Felip V, que liquidà el 1714 les institucions catalanes per dret de conquesta, començant així un procés de desnacionalització gradual.

De fet, només un petit nombre de nacions a Europa, entre els segles XV i XVIII, tenien les bases materials suficients per a esdevenir estats, amb una fiscalitat suficient per

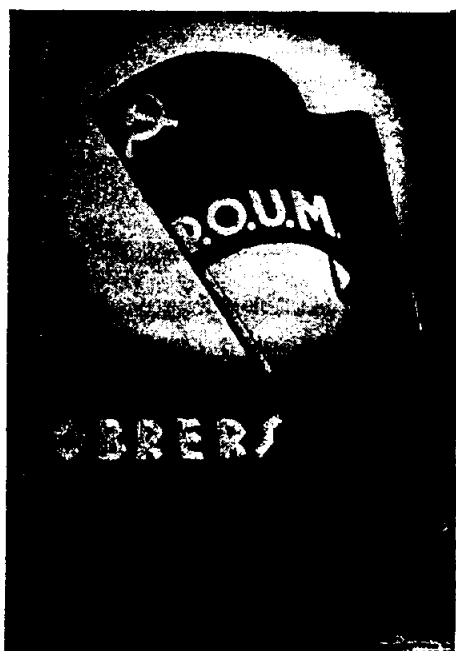
a pagar un exèrcit mercenari permanent. Les altres només podien aspirar a conservar la seva personalitat política dins monarquies plurinacionals, que tendien a la uniformitat absorbent. Els casos de la independència d'Holanda i de Portugal, constituint petits estats, foren excepcionals.

2.3. Provincialització política i creixement econòmic als segles XVIII i XIX

Durant el segle XVIII l'economia catalana passà de la producció agrícola i de manufactures per a l'autoconsum local a la comercialització de cara a mercats més amples. La xarxa comercial creada a Espanya per a la venda de vins i aiguardents fou aprofitada a conti-

nuació per les noves manufactures de teixits de cotó i les colònies espanyoles d'Amèrica oferiren un mercat suplementari important. Malgrat la catàstrofe de la guerra contra la dominació napoleònica i de la pèrdua dels mercats americans, excepte Cuba i Puerto Rico, es va produir el pas a la producció fabril i Catalunya esdevingué gradualment, en el segle XIX, un país desenvolupat dins una Espanya que durant el segle no arriba a assolir els paràmetres d'un país industrial.

Amb la implantació de l'estat liberal la industrialització es va veure afavorida, però la centralització i la uniformització es va fer més efectiva que sota la monarquia absoluta en el segle XVIII. Semblava que el preu que Catalunya havia de pagar

pel seu progrés econòmic era la pèrdua de la identitat. Però el mercat espanyol era pobre i inestable. L'estat era fràgil. En lloc d'alternança pacífica de partits, cops militars; i en lloc de canvis de govern, canvis de constitució. Catalunya fou escenari molt destacat de tres guerres civils, les guerres carlistes contra el liberalisme entre 1833 i 1875.

Tot això explica la insatisfacció de la burgesia industrial catalana, tot i la seva integració subordinada en el sistema de la monarquia constitucional. A la vegada, la classe obrera participà en la ideologia democràtica, igualitària, republicana i federal, és a dir, contrària al centralisme. El fracàs de la primera república espanyola, incapaç de convertir Espanya en un estat federal on Catalunya pogués gaudir d'autonomia, fou una experiència frustrant que preparà el naixement del catalanisme polític, a la vegada que el col·lectivisme anarquista començava a introduir-se entre una classe obrera que no aconseguia una organització estable ni comptava amb una legislació laboral.

2.4. El renaixement de la literatura en llengua catalana i el moviment catalanista

Les nacions polítiques han estat abans nacions culturals i Catalunya aconseguí, al segle XIX, convertir en llengua literària moderna la llengua pròpia, que seguia sent l'única llengua popular. A finals del segle XVIII una sèrie d'estudiosos catalans començaren a elaborar les bases de la història econòmica, literària i política de Catalunya, començant per l'època medieval. Objectivament, feien una tasca en favor de la recuperació de l'autoestima i de la identitat cultural del país, però la feien en castellà.

La renúncia a la llengua pròpia com a llengua escrita era una penyora de lleialtat a l'Estat espanyol. A més, però, no s'ha d'oblidar que en una societat majoritàriament analfabeta, la minoria que escriu i que publica els seus escrits tendeix sovint a utilitzar una llengua d'un més gran abast que no pas la materna. El paper que abans havia jugat el llatí era ocupat per les llengües normativitzades i amb el poder de l'estat al darrere, encara que fossin llengües foranes.

A mida que el nombre de lectors potencials creixia, la llengua materna i popular tenia la possibilitat de tornar a ser llengua literària actual. Però això era difícil, perquè l'alfabetització es feia en la llengua oficial de l'estat i no en la pròpia. Era incòmode d'escriure i llegir una llengua sense models literaris moderns i, sobretot, sense una ortografia unificada ni una normativització com la del castellà. Per això fou molt més tardana la difusió del català a la literatura en prosa que en la poesia.

El desenvolupament de la literatura en llengua catalana feia, a finals del segle XIX, possible i fins i tot necessària la normativització, però aquesta necessitava del suport d'un poder polític català mínim, i calia l'ensenyament del català i en català a l'escola, també impossible sense autonomia política. Calgué esperar al primer terç del segle XX per aconseguir-ho per massa poc temps. Però cal assenyalar que la creativitat cultural enfortí la identitat i que aquesta féu possible i exigí la lluita per l'autogovern, i no a l'inrevés.

Al segle XIX els catalans tenien, possiblement, un sentiment de ser catalans més intens que al segle XX, però aquest sentiment estava mancat de voluntat política. La cosa canvià en el trànsit del segle XIX al XX amb la formació dels primers partits catalans, independents dels espanyols, per aconse-

guir l'autonomia política. Al mateix temps, la pàtria catalana era definida com a nació i no com a regió. De 1901 a 1923, el catalanisme aconseguí reduir els partits espanyols a una oposició electoralment minoritària a Catalunya. Durant el primer quart del segle XX predominà el catalanisme conservador que mantenia una estratègia possibilista i gradualista vers l'autonomia política.

L'Estat espanyol, però, es sentia fràgil i per això era inflexible amb les reivindicacions catalanes. Espanya havia perdut les seves darreres colònies—Cuba, Puerto Rico i Filipines—quan, els altres estats europeus no sols conservaven les seves sinó que en conquerien de noves. Espanya trigà disset anys en dominar la zona del protectorat que se li havia assignat al Marroc. El fracàs colonial espanyol en el context de l'època de l'imperialisme que havia de conduir a dues guerres mundials, va fer que el nacionalisme espanyol es desenvolupés no en la pugna exterior amb d'altres estats, sinó en la pugna interior contra els moviments nacionals català i basc. Anglaterra podia seguir sent una primera potència sense Irlanda. Rússia podia seguir sent una primera potència sense Estònia, Letònia i Lituània. Però Catalunya era la "fàbrica d'Espanya" i, encara que només representés l'onze per cent de la població del territori espanyol, el nacionalisme espanyol veia, fins i tot en la demanda d'una autonomia política, un perill de "desmembració".

El moviment nacional català sota el predomini conservador i el moviment obrer sota predomini anarcosindicalista es neutralitzaren mútuament entre 1919 i 1923. D'altra banda, la convicció de què sota la monarquia era impossible l'autonomia començà a radicalitzar el nacionalisme català en una direcció independentista, que mai no deixà, però, de ser molt minoritària. Es te-

nia davant, però, l'exemple dels irlandesos i dels txecs després de la primera guerra mundial.

El general Primo de Rivera aprofità, el 1923, la situació de crisi del catalanisme, privat d'una estratègia gradual i legal vers l'autonomia, i la situació de crisi també del moviment obrer, desmoralitzat per l'espiral terrorista que el desacreditava. La dictadura de Primo de Rivera, recolzada pel rei durant sis anys, no féu més que enfortir el catalanisme amb la seva política que Franco portaria més tard a terme després de guanyar una guerra civil de tres anys.

2.5. República, guerra civil i revolució.

Amb la caiguda de la dictadura i la crisi final del règim monàrquic, el nacionalisme català radical canvià el desig de separació de la monarquia per l'autonomia dins la república espanyola, que es volia federal. El 1931, amb la segona república, que no seria tampoc federal, vindria una autonomia concedida amb grans restriccions. El predomini en el moviment nacional català havia passat dels conservadors a la esquerra catalanista republicana, disposada a establir amb el moviment obrer un diàleg, que resultà frustrat a causa del predomini, novament, de l'anarcosindicalisme.

Cinc anys després d'haver recuperat la Generalitat, la societat catalana passà per una de les proves més difícils de la seva història: la guerra civil i la revolució social de 1936 al 1939. El cop militar fou vençut als carrers de Barcelona per la policia i els militants obrers, però la Generalitat restà desbordada i molt afeblida després de la seva victòria sobre l'intent de cop contra l'autonomia i contra la República.

A la vegada que es produïa la col·lectivització de moltes empreses pels sindicalistes i que s'havia

d'improvisar una indústria de guerra i un exèrcit, es produïa una repressió incontrolada i indiscriminada, que desmoralitzava pel terror la reraguarda i desacreditava la Generalitat, tot i que aquesta féu tot el possible per recuperar el control de la situació. Els anarcosindicalistes foren incorporats a un govern català de coalició, que entrà en crisi abans de l'enfrontament fratricida de començaments de maig de 1937 a Barcelona. Aquest esdeveniment comportà la restricció de l'autonomia catalana per part del govern de la República.

Afamada, terroritzada pels bombardeigs i amb una joventut delmada als fronts, Catalunya fou ocupada a començaments del 1939. Agraïda per la recuperació de la propietat de les seves empreses, la burgesia catalana, amb poques excepcions, abandonà qualsevol projecte catalanista.

2.6. De la repressió franquista al nostre temps.

Catalunya no sols perdé la seva autonomia política, sinó que fou sotmesa a una repressió implacable. Mai com aleshores no semblà que anaven a desaparèixer tots els signes d'identitat del país. La desfeta nazi-feixista a la segona guerra mundial portà a una reducció de la duresa de la repressió i permeté certa tolerància envers la publicació de llibres en català. Es confiava

en la lenta extinció del català perquè anava a seguir proscribit de l'escola, la ràdio, la premsa diària i de la televisió, més tard.

El franquisme, en la seva política anticatalana, es considerà afavorit per l'arribada a Catalunya d'una gran massa immigrada de la resta d'Espanya. Aquesta massa es concentrà en municipis suburbans, on els immigrants i els seus fills, a diferència del que havia passat fins a mitjans del segle XX, no sentien ja parlar català ni al treball ni al carrer i menys encara constataren la seva presència com a llengua pública i de cultura. Catalunya no en sortí indemne, de trenta sis anys de règim franquista.

L'oposició obrera i estudiantil anà en ascens des de mitjans dels anys seixanta. En els darrers anys de la dictadura franquista i en el transcurs de la transició vers una monarquia parlamentària, s'accelerà la presa de consciència nacional dels catalans. El triomf rotund dels partits autonomistes a Catalunya a les primeres eleccions lliures de juny de 1977, obligà el poder central a restablir la Generalitat i a la concessió de l'estatut de 1979 que, deu anys després, molts consideren que ha de ser revisat i ampliat, arran de la interpretació restrictiva que d'ell n'han fet els successius governs espanyols amb independència del partit que governi l'estat.

El català, però, ha tornat a ser legalment una llengua tan oficial a Catalunya com el castellà o espanyol. Hi ha dues cadenes de televisió en llengua catalana. Es compta amb els mitjans per aturar la desnationalització. A Catalunya no ha quallat el terrorisme separatista com a Euskadi. A partir de 1987 l'economia catalana ha començat a superar la llarga i dura crisi soferta des dels anys seixanta. El 1983 Catalunya tenia una taxa de desocupació del 22% —més alta que l'espanyola, que era del 17%; en canvi,

el 1989 la desocupació representava l'11% i era més baixa a Catalunya que a la resta d'Espanya que ho era del 16%.

3. EVOLUCIÓ GENERAL DE LA HISTÒRIA DE CATALUNYA EN TANT QUE NACIÓ.

3.1. Història patriòtica espanyola i història nacional catalana.

La història patriòtica dels estats, plasmada en els manuals escolars, es caracteritza per la predestinació implícita amb la qual es vol justificar la configuració de l'estat present. Descarta d'entrada el dubte metòdic. Fa poques preguntes i pretén donar moltes respostes, guiades per uns apriorismes que primer sobre la confrontació amb els resultats de la recerca. Per a aquest tipus d'historiografia, la trajectòria històrica s'explica per ella mateixa. Els problemes històrics d'una societat tendeixen a ser explicats a partir de factors polítics externs.

És molt difícil que la història d'una nacionalitat sense estat, en haver-se d'elaborar en contraposició a la història patriòtica estatal, no tingui característiques semblants, encara que presenti una major capacitat crítica, donat que qüestiona la història nacionalista estatal, que ha intentat ignorar l'existència de les nacionalitats subordinades i el seu punt de vista diferent de la trajectòria històrica contemplada des del centre del poder polític.

La història nacional de Catalunya aconseguí, però, un rigor i qualitat notables, no sols a nivell de recerca, sinó també de síntesi i la millor representació és la *Història de Catalunya* de Ferran Soldevila, publicada entre 1934 i 1935. Malgrat tot, després de la guerra civil de

1936-1939, s'imposava un replantejament de la manera en què s'havia fet fins aleshores la història nacional de Catalunya.

A aquella historiografia li mancava una teoria de la formació de l'estat modern a fi de poder situar en termes crítics la història nacional més enllà de la simple opressió nacional dels catalans per Espanya. No comptava, tampoc, amb una representació adequada de les classes socials, tot i que abans de la guerra civil aquells historiadors intuïen la importància de la dialèctica entre societat catalana i Estat espanyol i el paper de les contradiccions internes de la societat catalana.

Per altra banda, el camp preferent d'aquella història nacional de Catalunya era l'edat mitjana, amb molt escassa atenció per als segles XIX i XX. Això no era degut únicament a què a l'edat mitjana Catalunya havia nascut com a nació i havia estat una potència mediterrània. La tesi subjacent era que els catalans eren, en el fons, el mateix que havien estat i que eren capaços de tornar a ser-ho en una concepció circular de l'esdevenir. El passat justificava les aspiracions presents i era un mirall on s'hi reflectia el present. Era un punt de vista que predisposava als anacronismes. Per exemple, es projectava vers el passat el concepte de sobirania nacional, que era estrany als catalans dels darrers segles medievals com ho era per a la resta dels europeus.

3.2. Replantejament de la història de Catalunya en els anys cinquanta

La nova fonamentació de la història nacional fou esboçada per Jaume Vicens Vives. Es basava en una nova representació de les classes socials i en un esforç per a explicar la història de Catalunya en termes d'articulació amb l'estat

modern. S'assumia la història de Catalunya en el segle XIX, preparant la del segle XX. Les causes i l'evolució dels fets s'interpretaven més en funció de les contradiccions internes que no pas en funció de la simple dialèctica Catalunya-Espanya. Els fets històrics, base prioritària de l'anterior història nacional de Catalunya, restaven minimitzats davant la incidència de la conjuntura econòmico-social. La història de Catalunya es pretenia més científica i per això buscava una neutralitat política, que la portava a minimitzar el tema de les relacions de poder i de la sobirania. Això comportava una certa desnacionalització implícita. A la vegada, s'atorgava la primacia a la història econòmica sobre la història política.

3.3. Materialisme històric i història de Catalunya.

La penetració hegemònica del materialisme històric dins la historiografia catalana, en el decenni dels anys seixanta, no ha resolt el tema. Malgrat tots els esforços per a escapar de l'economicisme, ha existit una tendència a reduir la nació a l'estudi del mercat i de la burgesia. L'historiador Pierre Vilar no dubtà en deixar el protagonisme ideològic exclusiu del fet nacional català a les classes dominants catalanes per la seva condició de classes frustrades en el seu projecte d'estat espanyol adequat a les necessitats d'una societat industrial com la catalana. El fracàs de la voluntat catalana d'intervenció reformista a Espanya es presentava com el factor primordial de l'origen del nacionalisme català, sense donar la importància deguda a la voluntat popular catalana de resistir el procés d'assimilació, desenvolupar la identitat col·lectiva i fer progressar el propi país sense dependre

de pautes dictades des de l'exterior. Al darrera d'aquella interpretació de la gènesi del catalanisme polític semblava haver-hi una hipòtesi implícita de cara al futur: en una Espanya industrialitzada, amb un estat democratitzat i amb alguns ministres catalans al govern espanyol, el catalanisme hauria perdut les seves bases. Es evident, però, que no passa així.

Les insuficiències i l'estancament del pensament marxista sobre el fet nacional, el caràcter purament estratègic de les anàlisis marxistes sobre el fet nacional i la tendència a atribuir-li un paper extrínsec en el joc dels dinamismes revolucionaris, es van fer més evidents a mida que començava a minvar en el món universitari català el pes del marxisme com a explicació total i acabada de la història. Per altra banda, quan es subordinava l'interès per l'emancipació de la pròpia nació o d'una altra al triomf del socialisme o de la classe obrera, i quan es denunciava a la vegada la feblesa dels fonaments teòrics del nacionalisme català, es suposava aparentment que els conceptes de socialisme, classe obrera i moviment obrer eren inequívocs, quan resulten tan problemàtics i plantegen tants interrogants com el concepte de nació en el terreny dels fenòmens concrets i actuals.

3.4. Vers una història social i nacional.

Alguns van creure, en un determinat moment, que una sortida possible era la negació, a la vegada, de la història nacionalista catalana i de la història nacionalista espanyola. Però de la doble negació no en surt cap afirmació. La desmitificació de la història patriòtica catalana va acompanyada, fins ara, de la impotència per a constituir una història nacional de Catalunya sobre nous fonaments.

Tot i la seva apariència desemmascaradora, la neutralitat de la història antinacionalista resulta impossible. Apunta primàriament contra el nacionalisme català i només secundàriament contra el nacionalisme espanyol estatal, que s'ha redreçat i és el dominant. La crítica d'aquest resulta innòcua i la del nacionalisme català resulta l'única efectiva. Sobretot perquè el nacionalisme espanyol no té ne-

cessitat d'explicitar-se, i pot restar implícit i encobert, tota vegada que el nacionalisme espanyol té la vigència poderosa que li ve donada per l'estructura jurídica i administrativa de l'estat espanyol. En canvi, la voluntat nacional catalana, situada sota l'acció assimilista de l'Estat espanyol i sense aparell estatal propi, té necessitat d'afirmacions explícites i reiterades per a sobreviure, amb la qual cosa fàcilment pot ser presentat com l'únic nacionalisme en presència.

No hi ha possibilitat de fer una història no nacional. El marc nacional hi és sempre present en la feina

de l'historiador de les societats modernes europees. És impossible fer una història de Catalunya nacionalment neutra, perquè o és una història de Catalunya com a nació o és una història de Catalunya com a província espanyola i, per tant, una part de la història nacional d'Espanya. Evidentment, una història nacional de Catalunya ha de tenir en compte la història de l'Estat espanyol; més encara, no es pot fer història nacional de Catalunya sense una teoria de l'estat, no abstracta sinó històrica i concretada a l'estat espanyol. D'altra banda, la història nacional és vàlida en tant que l'his-

tòria comparada, i el marc europeu i mundial és imprescindible per a explicar la història de Catalunya.

Tot això, però, no permet eludir la qüestió de què sempre es fa història nacional. Quan s'investiga un tema del passat català i no es treballa en un marc d'història nacional de Catalunya, es fa història nacional d'Espanya amb Catalunya com a província, negada com a nació. Una de les falses escapatòries rau en considerar distintes, i fins i tot oposades, història nacional i història social, quan són dues dimensions del mateix objecte. Perquè si bé no és correcte operar amb el concepte de poble, de nacionalitat o de nació com si fos un conjunt homogeni i sense esquerdes, igualment incorrecte és operar amb el concepte de classe com una categoria sociològica aïllada del tot social i fora d'un sistema de relacions històriques, és a dir, d'un marc cultural i d'un marc polític on el tema nacional és bàsic.

A Catalunya, entre 1960 i 1977, els historiadors van tenir un paper social extraordinàriament rellevant. La història contemporània, la història del segle XIX i, sobretot, del primer terç del segle XX, aparegué com un coneixement vital per a la recuperació democràtica i autonòmica, com un passat recent a reivindicar i del qual se'n podien treure lliçons. Economistes, sociòlegs i políticòlegs es posaren també a fer d'historiadors. Això contribuï a la renovació interdisciplinària de la historiografia. Enmig d'aquest auge historiogràfic, però, l'estudi de determinats temes fou instrumentalitzat, de vegades, en benefici de determinades opcions polítiques.

La demanda historiogràfica començà a baixar quan el públic considerà que ja en tenia uns coneixements mínims però insuficients i quan, amb la transició difícil vers una monarquia parlamentària, la pràctica política quotidiana presentà un atractiu més gran, tot i perdre la càrrega utòpica que havia acompanyat la lluita antifranquista, recolzada per la historiografia frontpopulista d'esquerres. Economistes, políticòlegs i sociòlegs tornaren a estudiar només el present i l'historiador deixà de ser considerat un succedani de l'augur antic.

Els beneficis irreversibles d'aquella època han estat unes preo-

cupacions metodològiques en l'anàlisi i la interpretació de les bases socials del comportament polític i econòmic i de la creació i recreació culturals. En la mida en què la síntesi històrica forma part de la cultura política dels ciutadans, l'historiador no pot deixar de contribuir directament a la història nacional del seu país, però no ha de renunciar a la perspectiva crítica. Catalunya necessita comptar amb una història nacional sobre una nova fonamentació social: una història alhora social i nacional.

4. EL MARC EUROPEU DE LA HISTÒRIA DE CATALUNYA

La contribució catalana a la construcció d'Europa ha de ser un estimul per a aquesta renovació. De moment, però, ens trobem a l'Europa dels estats més que a l'Europa dels pobles, siguin nacions o regions. La pèrdua de sobirania dels estats en benefici de les autoritats comunitàries europees no ha comportat una intervenció de les regions polítiques en els destins generals europeus en funció del futur d'aquests mateixos pobles. L'Europa de les regions polítiques, on Catalunya tindria el seu paper, resta per fer.

El contacte directe amb Europa i la mateixa unitat europea ha significat durant molts anys per al moviment nacional català un factor de renovació i d'emancipació, un suport bàsic per a escapar del procés d'absorció per part de l'Estat espanyol. La pèrdua de creativitat cultural europea influeix, ara, sobre una Catalunya que ha aturat el procés de desnacionalització, però ha de passar a una fase creativa més difícil, si vol seguir existint com a tal.

A la Comunitat Europea, avui en ple replantejament de contingut, de posició en el món i de projecte de futur, és dona la marginació de les nacions sense estat. Les nacions sense estat no tenen canals polítics de defensa de la seva identitat dins d'Europa. Però la pròpia Europa pateix una crisi d'identitat cultural. S'està formant una cultura sincrètica europea, derivada fonamentalment de la cultura de masses, nord-americana i vehiculada pels grans mitjans de difusió que, entre altres coses, produeix efectes destructius

sobre les cultures nacionals, més greus sobre aquelles que no compten amb suport estatal. Als ulls dels europeus formes genuïnes culturals dels diversos països europeus apareixen com a exòtiques mentre el jazz i el rock apareixen com a universals.

L'estat nacional pateix una crisi estructural, però no existeix, de moment, res que el substitueixi com a suport de la nacionalització dels individus que esdevenen, així, ciutadans. La mitificació de la nació per l'estat ha constituït la manera d'assegurar la identificació dels ciutadans amb l'estat com a nacionals i aquest procés ha proporcionat una mínima cohesió social i una certa racionalització de l'acció social i política. La democràcia formal s'ha basat en l'estat nacional i no ha aparegut cap marc alternatiu que el pugui substituir, mentre va periclitant.

El procés cap a la unitat europea no pot prescindir del problema de la identitat col·lectiva. La solució, encara que pugui semblar utòpica, avui, radica en la dissolució dels estats nacionals convencionals i en la reconstrucció dels espais nacionals històrics, vertebrats entorn de les llengües. En cas contrari, resulta molt problemàtic el futur dels valors cívics que Europa ha produït i només restaria un mercat comú regit per les transnacionals i per una burocràcia europea sense control parlamentari i democràtic. Europa ja no dirigeix el món. La rearticulació d'Europa significaria donar prioritat als valors culturals de les comunitats territorials amb llengua pròpia, amb independència de les seves dimensions, sobre els valors expansionistes i dominadors propis dels nacionalismes d'estat.

Només com a nació normal Catalunya pot contribuir a la difícil construcció d'Europa i aquesta necessita de totes les contribucions. La història d'Europa no ha de ser només la història comparada dels estats i de les seves relacions o una història social fent abstracció dels estats i dels problemes nacionals, sinó la història comparada de totes les seves nacions i pobles, siguin o no estats. Aquests, més que no pas els vells aparells estatals, són els més interessats en una Europa unida, que encara està per definir.